

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته علوم تربیتی

گرایش تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

عنوان

تبیین مبانی فلسفی مفهوم حیا و جایگاه آن در تربیت اسلامی

استاد راهنما:

دکتر علی ستاری

دانشجو:

فرشته ذوالفقاری

دی ماه ۱۳۹۵

ایستاد

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته علوم تربیتی

گرایش تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

عنوان

تبیین مبانی فلسفی مفهوم حیا و جایگاه آن در تربیت اسلامی

استاد راهنما:

دکتر علی ستاری

استاد مشاور:

دکتر مریم بناهان

دانشجو:

فرشته ذوالفقاری

دی ماه ۱۳۹۵

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه الزهرا(س) است.

قدردانی

حمد و سپاس خدای بزرگ را که شکر نعمت های بی شمارش همواره از توان ما بیشتر است . بر خود لازم می دانم تا از زحمات ا ساتید بزرگوام که بدون یاری شان نگارش این اثر بسیار دشوار می نمود ، تشکر نمایم. به ویژه از استاد گرامی جناب دکتر علی ستاری که با راهنمایی هایشان مسیر نگارش را همموار ساختند و نیز استاد گراندرد دکتر مریم بناهان که با مشاوره هایشان کمک شایانی نمودند . ضمنا از دوستان و همکاران عزیزم در موسسه فرهنگی هنری خیر کمال تشکر را دارم که با صبوری ها و مشورت هایشان مرا در این راه به شایستگی یاری رسانیدند.

تقدیم

به ساحت مقدس حضرت زهرا (سلام الله علیها) ، اسوه حیا و الگوی حقیقی زنان مسلمان و فرزندش مهدی (عج) که در انتظار تحقق حضور سبزش و به امید گوشه نگاهش قدم بر میداریم . تقدیم به روح پاک برادرم که در زندگی کوتاهش همواره با حیا زیست . تقدیم به پدر و مادرم که هر آنچه در زندگی دارم از زحمات جان فرسای آن ها بوده و هست و تقدیم به همسرم ، اسطوره زندگیم، پناه خستگی و امید بودنم.

از علی باشد روایت این خبر

جبرئیل آمد به نزد بوالبشر

گفت: هستم بر سه خصلت من بشیر

هر یک از این سه که خواهی می پذیر

گفت با جبرئیل آدم : کای امین !

آن سه خصلت چیست؟ گفتا : اینچنین

آن سه خصلت عقل و دین است و حیا

که خدا خواهد کند بر تو عطا

گفت آدم : من پذیرم عقل را

همچو جان در بربگیرم عقل را

گفت: برگردید با دین و حیا

جبرئیل ، آن حامل و حی خدا

پس حیا و دین همه گویا شدند

در ره پاسخ چنین پویا شدند

هر کجا عقل است ما آنجاستیم

عقل چون برپاست ما بر پاستیم

ما چ نین دستور داریم از اله

جایگاه عقل مارا جا یگه

پس امین وحی گفتا از وفا

"فاعلا ما شتتما " با آن دو تا

آنچه دلخواه شما آنرا کنید

هر کجا خوشتر، مکان آنجا کنید

آندو را با عقل یکجا وانهاد

عقل را با آندو در یکجا نهاد

خود به سوی آسمان پرواز کرد

این در رحمت سوی ما باز کرد

(نوریا) پس عقل را کن تقویت

تا که این گوهر نباشد عاریت

«محمد بن انور»

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مبانی فلسفی حیا از منظر تربیت اسلامی بوده است. در این راستا در انجام پژوهش با اتخاذ رویکرد کیفی، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده به عمل آمد. در مراحل انجام پژوهش ابتدا با استفاده از روش توصیف، جایگاه و کاربرد مفهوم حیا در تربیت اسلامی با بهره گیری از قرآن، احادیث و روایات اسلامی بررسی و در مقایسه با کاربرد آن در سایر زمینه‌ها چون: اخلاق، روانشناسی، جامعه‌شناسی، زیست‌شناسی، معماری و آموزش توصیف گردید. سپس مبانی فلسفی حیا در چهار حیطه هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی با نظر به تربیت اسلامی و با استفاده از قرآن، احادیث و روایات اسلامی تبیین شد. در پایان با توجه به مبانی فلسفی یاد شده، تحلیل‌های لازم در رابطه با آثار تربیت فردی و اجتماعی این مولفه و نیز پیامدهای تربیتی توجه و عدم توجه به آن به عمل آمد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مفهوم حیا یکی از ویژگی‌های فطری انسان و از مفاهیم مهم در تربیت اسلامی به شمار می‌رود که علی‌رغم تلقی که امروز نسبت به آن وجود دارد، صرفاً محدود به عفاف و حجاب نمی‌شود؛ گرچه عفاف یکی از وجوه مهم حیا بوده و حجاب نیز بلند قامت‌ترین نماد عفاف است، لیکن حیا مفهومی جامع‌تر، آموزه‌ای گسترده‌تر و پیشینی‌تر از عفاف و حجاب به شمار می‌آید. توجه به حیا در تربیت، موجب تقویت خودکنترلی در افراد می‌گردد؛ به طوری که در چنین جامعه‌ای مردم بدون نیاز به نظارت‌های جدی و حتی در خلوت‌های خود به قوانین اخلاقی احترام گذاشته و مرتکب بی‌قانونی نمی‌شوند. همچنین، حیا به عنوان یک مولفه معرفتی و ارزشی می‌تواند حجم بیشتری را در محتوای آموزشی به کار گرفته شده در تربیت به خود اختصاص دهد. بنابراین بدون بیدار ساختن مخاطبان تربیت نسبت به وجود ویژگی فطری حیا و بدون بیدار سازی آنان نسبت به نتایج توجه و تبعات عدم توجه به حیا در زندگی فردی و اجتماعی، ارزشیابی مخاطبان تربیت صرفاً بر مبنای رفتارهای مبتنی بر عفاف و حجاب اقدام کاملی نخواهد بود.

واژگان کلیدی : مبانی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، ارزش‌شناسی، معرفت‌شناسی، حیا، تربیت

اسلامی

فهرست مطالب

۱- فصل اول

- ۱-۱ مقدمه ۲
- ۲-۱- بیان مساله ۳
- ۳-۱- ضرورت و اهمیت موضوع ۴
- ۴-۱- هدف اصلی پژوهش ۶
- ۵-۱- اهداف فرعی پژوهش ۶
- ۶-۱- سوال اصلی پژوهش ۶
- ۷-۱- سوالات فرعی پژوهش ۶
- ۸-۱- روش پژوهش ۷
- ۹-۱- کلمات کلیدی ۷
- ۱-۹-۱- مبانی ۷
- ۲-۹-۱- مبانی فلسفی ۷
- ۳-۹-۱- حیا ۸
- ۴-۹-۱- تربیت ۸
- ۵-۹-۱- تربیت اسلامی ۹

۲- فصل دوم

- مبانی نظری ۱۱

- ۱-۲-۱- مفهوم شناسی حیا ۱۱
- ۱-۲-۱- حیا از منظر لغت شناسان ۱۲
- ۱-۲-۲- معنای اصطلاحی حیا ۱۲
- ۱-۲-۳- حیای ممدوح و مذموم ۱۴
- ۱-۲-۳-۱- حیا در بیان حقیقت ۱۴
- ۱-۲-۳-۲- حیا در ذکر مثال ۱۶
- ۱-۲-۳-۳- حیا در دفاع از حقوق دیگران ۱۶
- ۱-۲-۳-۴- حیا در کسب علم ۱۷
- ۱-۲-۳-۵- حیا از گفتن نمی دانم ۱۶
- ۱-۲-۳-۶- حیا از صدقه دادن ۱۷
- ۱-۲-۴- مراتب حیا ۱۸
- ۱-۲-۵- حیا از منظر علمای اخلاق ۲۰
- ۱-۲-۶- حیا در قرآن و احادیث ۲۰
- ۱-۲-۷- حیا از منظر روانشناسی ۲۲
- ۱-۲-۸- حیا از منظر جامعه شناسی ۲۵
- ۱-۲-۹- حیا از منظر زیست شناسی (نوروبیولوژی) ۲۶
- ۱-۲-۱۰- حیا در معماری ۲۷
- ۱-۲-۱۱- حیا در آموزش ۲۸

- ۲-۱-۱۲- حیا در اندیشه غرب ۲۹
- پیشینه پژوهش های داخلی ۳۰
- پژوهش های خارجی ۳۲
- ۳- فصل سوم
- ۳-۱-۱-۱- مبانی هستی شناختی حیا در تربیت اسلامی ۳۵
- ۳-۱-۱-۱- حیا خداوند ۳۵
- ۳-۱-۱-۱-۱- حیا از رد کردن بندگان ۳۶
- ۳-۱-۱-۲- حیا از محاسبه اعمال ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- حیا از عذاب بندگان ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- یاد خدا و معاد ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- سرشت و اخلاق نیکو ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- خوشرویی ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- پیروی از امام حق ۳۷
- ۳-۱-۱-۳- نام پیامبر اکرم ۳۸
- ۳-۱-۱-۳- طواف خانه خدا ۳۸
- ۳-۱-۱-۳- دعای جوشن ۳۸
- ۳-۱-۱-۳- سن پیری ۳۸
- هدف تربیتی ۳۹

۴۰ محتوای تربیتی
۴۰ روش تربیتی
۴۰ ارزشیابی
۴۰ ۳-۱-۲- مبنای دوم: حیا در طبیعت
۴۱ هدف تربیتی
۴۱ محتوای تربیتی
۴۱ روش تربیتی
۴۱ ارزشیابی
۴۱ ۳-۱-۳- مبنای سوم: نسبت حیا و مرگ
۴۲ هدف تربیتی
۴۲ محتوای تربیتی
۴۲ روش تربیتی
۴۲ ارزشیابی
۴۳ ۳-۱-۴- مبنای چهارم: انسان
۴۳ هدف تربیتی
۴۳ محتوای تربیتی
۴۳ روش تربیتی
۴۳ ارزشیابی

- ۳-۲- ماهیت تذکاری بودن حیا..... ۴۴
- ۳-۲-۱- مبنای اول: ضرورت یادآوری حیا در انسان..... ۴۴
- هدف تربیتی..... ۴۷
- محتوای تربیتی..... ۴۷
- روش تربیتی..... ۴۷
- ارزشیابی..... ۴۷
- ۳-۲-۲- مبنای دوم: رابطه میان عقل و حیا..... ۴۷
- هدف تربیتی..... ۴۸
- محتوای تربیتی..... ۴۸
- روش تربیتی..... ۴۸
- ارزشیابی..... ۴۹
- ۳-۲-۳- مبنای سوم: رابطه میان ایمان و حیا..... ۴۹
- هدف تربیتی..... ۵۱
- محتوای تربیتی..... ۵۱
- روش تربیتی..... ۵۱
- ارزشیابی..... ۵۱
- ۳-۲-۴- مبنای چهارم: حیا، منبع یا مانع شناخت..... ۵۱
- هدف تربیتی..... ۵۲

.....	محتوای تربیتی	۵۲
.....	روش تربیتی	۵۲
.....	ارزشیابی	۵۲
.....	۳-۳- مبانی انسان شناختی حیا در تربیت اسلامی	۵۲
.....	۳-۳-۱- مبانی اول: ماهیت فطری حیا	۵۲
.....	هدف تربیتی	۵۷
.....	محتوای تربیتی	۵۷
.....	روش تربیتی	۵۷
.....	ارزشیابی	۵۷
.....	۳-۳-۲- مبانی دوم : حیا و جنسیت	۵۷
.....	هدف تربیتی	۵۸
.....	محتوای تربیتی	۵۸
.....	روش تربیتی	۵۹
.....	ارزشیابی	۵۹
.....	۳-۳-۳- مبانی سوم: حیاى ظاهرى	۵۹
.....	۳-۳-۳-۱- حیا در نگاه	۵۹
.....	۳-۳-۳-۲- حیا در گفتار	۶۰
.....	۳-۳-۳-۳- حیا در رفتار	۶۱

- ۶۳ ۴-۳-۳- مبنای چهارم : حیا باطنی
- ۶۵ هدف تربیتی
- ۶۵ محتوای تربیتی
- ۶۶ روش تربیتی
- ۶۶ ارزشیابی
- ۶۶ ۵-۳-۳- مبنای پنجم: نظارت بر حیا
- ۶۶ ۱-۵-۳-۳- مردم
- ۶۷ ۲-۵-۳-۳- خود
- ۶۷ ۳-۵-۳-۳- حجت های خداوند
- ۶۹ ۴-۵-۳-۳- فرشتگان
- ۶۹ ۵-۵-۳-۳- خداوند
- ۷۰ هدف تربیتی
- ۷۰ محتوای تربیتی
- ۷۰ روش تربیتی
- ۷۱ ارزشیابی
- ۷۱ ۶-۳-۳- مبنای ششم: حیا به عنوان ویژگی انسان
- ۷۲ ۱-۶-۳-۳- گرایش انسان به خیر و فضیلت
- ۷۲ ۲-۶-۳-۳- گرایش انسان به جمال و زیبایی

هدف تربیتی.....	۷۳
محتوای تربیتی.....	۷۳
روش تربیتی.....	۷۳
ارزشیابی.....	۷۳
۳-۴- مبانی ارزش شناختی حیا در تربیت اسلامی.....	۷۳
۳-۴-۱- مبانی اول: جایگاه ارزشی حیا.....	۷۴
هدف تربیتی.....	۷۵
محتوای تربیتی.....	۷۵
روش تربیتی.....	۷۵
ارزشیابی.....	۷۶
۳-۴-۲- مبانی دوم: تقدم رتبه ای حیا بر عفاف.....	۷۶
هدف.....	۷۷
محتوای تربیتی.....	۷۷
روش تربیتی.....	۷۷
ارزشیابی.....	۷۷
۳-۴-۳- مبانی سوم: ارزش حفظ حیا ی حریم.....	۷۸
هدف تربیتی.....	۷۸
محتوای تربیتی.....	۷۸

۷۹ روش تربیتی
۷۹ ارزشیابی
۷۹ ۳-۴-۴- مبنای چهارم: ضرورت حفظ حیا در پوشش
۸۰ هدف تربیتی
۸۰ محتوای تربیتی
۸۰ روش تربیتی
۸۰ ارزشیابی
۸۱ ۳-۴-۵- مبنای پنجم: ارزش حیا برای زنان
۸۱ هدف تربیتی
۸۱ محتوای تربیتی
۸۲ روش تربیتی
۸۲ ارزشیابی
۸۲ ۳-۴-۶- مبنای ششم: ارزش حیا در کودکان
۸۳ هدف تربیتی
۸۳ محتوای تربیتی
۸۳ روش تربیتی
۸۳ ارزشیابی
۸۳ ۳-۴-۷- مبنای هفتم: حیا افضل و زیبا ترین حیا

هدف تربیتی ۸۵

محتوای تربیتی ۸۵

روش تربیتی ۸۵

ارزشیابی ۸۵

۳-۴-۸- مبنای هشتم: ثابت و متغیر بودن حیا ۸۵

هدف تربیتی ۸۶

محتوای تربیتی ۸۶

روش تربیتی ۸۶

ارزشیابی ۸۷

۳-۴-۹- مبنای نهم: زیبایی شناسی حیا ۸۷

هدف تربیتی ۸۸

محتوای تربیتی ۸۸

روش تربیتی ۸۹

ارزشیابی ۸۹

۴- فصل چهارم

آثار فردی و اجتماعی حیا ۹۱

۴-۱- آثار فردی ۹۱

۴-۱-۱- آثار مادی ۹۱

- ۹۲-۴-۱-۲- آثار معنوی ۹۲
- ۹۲-۴-۱-۲-۱- امیدواری ۹۲
- ۹۲-۴-۱-۲-۲- ایمنی روز قیامت ۹۲
- ۹۲-۴-۱-۲-۳- ترغیب به کمال ۹۲
- ۹۲-۴-۱-۲-۴- پاکی از گناهان ۹۲
- ۹۴-۴-۱-۲-۵- بهتر از هفتاد سال عبادت ۹۴
- ۹۵-۴-۲- آثار اجتماعی ۹۵
- ۹۵-۴-۱-۲- خانواده ۹۵
- ۹۶-۴-۲- محیط های آموزشی ۹۶
- ۹۷-۴-۳- رسانه ۹۷
- ۱۰۱-۴-۲- جامعه ۱۰۱
- ۱۰۳-۴-۲-۵- مدیریت اجتماعی بر حیا ۱۰۳
- ۱۰۴-۴-۲-۵-۱- امر به معروف و نهی از منکر ۱۰۴
- ۱۰۵-۴-۲-۵-۲- جدیت در برابر عوامل ترویج بی حیایی ۱۰۵
- ۱۰۵-۴-۲-۵-۳- توجه ویژه به سازمان آموزش و پرورش کشور ۱۰۵
- ۱۰۶-۴-۲-۵-۴- مساجد و اجتماعات مذهبی ۱۰۶
- ۱۰۸-۴-۲-۶- اقتصاد و حیا ۱۰۸
- ۱۰۸-۴-۳- نتایج نبود حیا ۱۰۸